

Kur'an'da emsal konusuna Kur'an ilimleri ve tefsir usulüne dair eserlerde özel bölümlerin ayrılması ve mesellerin zikredildiği âyetlerin yorumu sırasında genel tefsirlerde oldukça geniş bilgiler verilmesi yanında müstakim eserler de telif edilmiş olup başlıcaları şunlardır: Hüseyin b. Fazl el-Beceli, *el-Emsâlü'l-kâmine fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (anlam bakımından atasözleriyle aralarında uygunluk bulunduğu farzedilen altmış bir gizli meseli ihtiva eden eser Ali Hüseyin el-Bevvâb'ın tahkikiyle neşredilmiştir [Riyad 1412/1992]); Hakîm et-Tirmizî, *el-Emsâl mine'l-Kitâb ve's-Sünne* (eserin başlangıç kısmı emsâlü'l-Kur'ân'a tahsis edilmiş olup Ali Muhammed el-Bicâvî [Kahire 1395/1975] ve Mustafa Abdülkâdir Atâ'nın [Beirut 1409/1989] tahkikiyle yayımlanmıştır); Mâverdî, *Emsâlü'l-Kur'ân* (yazma nüshası Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır [Ulucami, nr. 1268]); İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Emsâl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (kırk üç açık, on bir gizli mesele yer aldığı eser Saîd Muhammed Nemr el-Hatîb [Beirut 1403/1983] ve Mûsâ Benây Ulvân el-Alîlî'nin [Bağdad 1987] tahkikiyle neşredilmiştir); Abdülmecîd b. Nasûb b. İsrâîl er-Rûmî, *Risâle fi tefsiri'l-âyeti'l-müte'allika bi'l-emsâl* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 272); Muhammed Re'fet Saîd, *Delâlatü'l-emsâl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire 1988); Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî, *Emsâlü'l-Kur'ân ve şuverün min edebihi'r-refî'* (Dimaşk 1992); Muhammed Câbir Feyyâz, *el-Emsâl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Bağdad 1988); Muhammed Hüseyin Ali es-Sagîr, *es-Sûretü'l-fenniyye fi'l-meşeli'l-Kur'âni'* (Beirut 1992); Muhammed Bekir İsmâil, *el-Emsâlü'l-Kur'âniyye* (Kahire 1986); Ebû'l-Vefâ Muhammed Dervîş, *Min Emsâli'l-Kur'ân* (Belbîs 1408/1988); Muhammed Abdürrahîm, *el-Emsâl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beirut 1423/2003). Kaynaklarda ayrıca Niftaveyh'in *Emsâlü'l-Kur'ân*, İbnü'l-Cüneyd'in *Kitâbü'l-Emsâl (Emsâlü'l-Kur'ân)*, Ebû Muhammed Hasan b. Abdullah el-Kudâî'nin *el-Emsâlü'l-kâmine fi'l-Kur'ân*, Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî'nin *Emsâlü'l-Kur'ân* adlı kitaplarından söz edilmektedir. Abdülmecîd el-Beyânünî'nin *Ḍarbü'l-emsâl fi'l-Kur'ân: Ehdâfuhü't-terbeviyye ve âşâruh* adlı eseri Kur'an mesellerini değişik biçimde ele alan yeni bir çalışmadır (Beirut 1411/1991). Ali Asgar Hikmet'in *Emsâl-i Kur'ân: Faşlı ez Târîh-i Kur'ân-ı Kerîm* (Tahran 1333 hş./1954) ve İsmâil İsmâilî'nin *Tefsîr-i Em-*

gâl-i Kur'ân (Tahran 1368 hş./1989) adlı kitapları bu alandaki Farsça eserlerden bazılarıdır. Mansûr b. Avn el-Abdelfî Ümmülkurâ Üniversitesi'nde (1974), Hasan Keskin de Marmara Üniversitesi'nde konuyla ilgili (bk. bibl.) birer yüksek lisans tezi hazırlamış olup bunlardan Abdelfî'nin çalışması *el-Emsâl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* adıyla neşredilmiştir (Cidde 1985). Yusuf Yurt Selçuk Üniversitesi'nde *Kur'ân Meselleri* (1991) adıyla bir yüksek lisans tezi yapmış, Veli Ulutürk de *Kur'an'da Temsilî Anlatım: Emsâlü'l-Kur'ân* adlı bir kitap yazmıştır (İstanbul 1995).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgîb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "mşl" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "mşl" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1340; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "mşl" md.; Hüseyin b. Fazl, *el-Emsâlü'l-kâmine fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb), Riyad 1412/1992, s. 8-11; Hakîm et-Tirmizî, *el-Emsâl mine'l-Kitâb ve's-Sünne* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beirut 1409/1989, s. 13-29; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 238; Seâlibî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. Muhammed el-Mısıfî), Kahire 1404/1984, s. 245; Ebû Şâme el-Makdisî, *el-Mürşidü'l-vecîz* (nşr. Tayyar Altıkulaç), Beirut 1395/1975, s. 107, 137; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Emsâl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (nşr. Saîd M. Nemr el-Hatîb), Beirut 1403/1983, s. 60-73, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 23-24; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 486-495; Süyûtî, *el-İtkân* (Ebû'l-Fazl), IV, 38-45; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, II, 539-540; *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 168; II, 1086; Ali Asgar Hikmet, *Emsâl-i Kur'ân*, Tahran 1333 hş., s. 140-335; M. İbrâhîm el-Ceyûşî, *Dirâsât Kur'âniyye*, Kahire 1399/1979, s. 112-115; Mennâ el-Hatîb, *Mebâhiş fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, Riyad 1401/1981, s. 281-289; Kays Âl-i Kays, *el-İrânîyyûn*, III, 197; Hasan Keskin, *Emsâlü'l-Kur'ân* (yüksek lisans tezi, 1986), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 8; Ebû'l-Vefâ M. Dervîş, *Min Emsâli'l-Kur'ân*, Belbîs 1408/1988, s. 5-8; İsmâil Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, Ankara 1989, s. 174-177; Abdülmecîd el-Beyânünî, *Ḍarbü'l-emsâl fi'l-Kur'ân: Ehdâfuhü't-terbeviyye ve âşâruh*, Beirut 1411/1991, s. 13-57; Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî, *Emsâlü'l-Kur'ân ve şuverün min edebihi'r-refî'*, Dimaşk 1412/1992, s. 45-116; Mustafa Cevâd, "el-Mesel fi'l-Kur'âni'l-Kerîm", *MMİr.*, VII (1960), s. 3-28; Ahmet Bulut, "Emsâlü'l-Kur'ân", *İslâmî Edebiyat*, sy. 11, İstanbul 1991, s. 14-16; Veli Ulutürk, "Kur'ân-ı Kerîm'de Meseller (Emsâlü'l-Kur'ân)", *EAÜİFD*, sy. 11 (1993), s. 74-110; R. Sellheim, "Mathal", *El²* (ing.), VI, 821.

BEDRETTİN ÇETİNER

el-MESELÜ's-SÂİR

(المثل السائر)

Ziyâeddin İbnü'l-Esîr'in

(ö. 637/1239),

şöhretini kendisine borçlu olduğu belâgata dair en büyük eseri

(bk. İBNÜ'LESİR, Ziyâeddin).

MESH

(المسح)

Abdest ve teyemmümde bazı organlar, mest, sargı vb. üzerinde yapılan hükmî temizlik.

Sözlükte "bir şey üzerinde eli gezdirmek, elle silmek ve sıvazlamak" anlamına gelen **mesh** kelimesi fıkıh literatüründe abdestte baş, boyun ve kulaklarla mest veya sargı üzerinde ıslak elle, teyemmümde ise yüz ve kollar üzerinde toprağa sürülmüş elle sıvazlamak şeklinde yapılan hükmî temizliği ifade eder. Abdest alınan baş, boyun ve kulakların meshedilmesi abdestin aslî hükmü olup mest ya da sargı üzerine yapılan mesh ise yıkama yerine geçen (bedel, halef) bir işlem niteliğindedir. Mesh aynı zamanda "kirli bir nesnenin silinerek temizlenmesi" mânâsında maddî temizlik yollarından birini ifade eder (bk. NECÂSET). Kur'ân-ı Kerîm'de mesh bir âyette sözlük (Sâd 38/33), iki âyette ise (en-Nisâ 4/43; el-Mâide 5/6) terim anlamında kullanılmıştır. Hadislerde de mesh kelimesinin ve türevlerinin hem sözlük hem terim mânâsında geçtiği görülmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "mşh" md.).

Baş meshetmek abdestin farzlarından biridir (el-Mâide 5/6). Hz. Peygamber'den nakledilen farklı uygulamalar sebebiyle abdest sırasında başa meshin nasıl yapılacağı ve başın ne kadarının meshedileceği konusunda fakihler arasında görüş ayrılığı vardır. Hanefîler'e göre abdest esnasında başın dörtte birinin meshedilmesi gerekli iken İmam Şâfiî bin başa değmiş olması yeterli görür. Bununla birlikte her iki mezhebe göre de başın tamamının meshedilmesi sünnettir. Mâlikîler'e ve Hanbelîler'e göre ise abdest sırasında başın tamamının meshedilmesi gerekir. Ahmed b. Hanbel'den nakledilen bir diğer görüşe göre başın bir kısmının meshedilmesi yeterlidir.

Meshin yapıldığı şekli hakkında da farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefîler'in uygulamasına göre parmak uçları birleştirilir, başparmak ve işaret parmağı yukarı kaldırılarak karşılıklı üçer parmakla başın ön tarafından enseye kadar meshedilir. Başa değdirilmeyen işaret parmaklarıyla başın her iki elin arkasıyla boyun meshedilir. Hanbelîler ise işaret parmaklarını uca getirip başparmakları şakaklar üzerine koyarak elleri bu şekilde enseye kadar götürürler, enseden de ilk başlanan

yere geri getirirler. Fakihlerin çoğunluğuna göre başın bir defa meshedilmesi yeterli olup Şâfiîler'e göre meshin üç defa yapılması sünnettir. Abdest sırasında kulakların içten ve dıştan meshedilmesi fakihlerin çoğunluğuna göre sünnet, Hanbelîler'e göre ise kulaklar başa dahil olduğu için farzdır. Hanefîler'e göre boynun meshedilmesi abdestin âdâbı arasında yer almaktadır.

Hz. Peygamber'in abdest sırasında sarık varken yaptığı meshle ilgili değişik rivayetler sebebiyle (Buhârî, "Vuđû", 48; Müslîm, "Tahâret", 81-84; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 57; Tirmizî, "Tahâret", 75) fıkıh mezheplerinin sarık üzerine meshe dair görüşleri farklılık arz etmektedir. Hanefî fakihlerine göre sarık üzerine mesh câiz değildir. Şâfiîler ise alınla birlikte sarık üzerine meshedilebileceği görüşündedir. Hanbelîler, sarık üzerine meshi câiz kabul etmekle birlikte sarıkla ilgili bazı şartlar ileri sürerler. Mâlikî fıkıh âlimlerine göre çıkarılması halinde zarar görme endişesi varsa sarık üzerine mesh yapılabilir.

Sünnî dört mezheple Hâricîler ve Şîa'dan Zeydiyye mezhebine göre abdest alırken ayakları yıkamak farz olduğu halde İmâmîyye (Ca'feriyye) Şîası ayakların yıkanmayıp çıplak olarak üzerlerine meshedilmesi gerektiği görüşündedir. Bu görüş ayrılığı abdestle ilgili âyette (el-Mâide 5/6) yer alan bir okuyuş (kıraat) farklılığından kaynaklanmaktadır.

İslâm dininin ibadetlerin yerine getirilmesi sırasında mükelleflerin karşılaşacağı zorlukları gidermeye yönelik olarak tanıdığı kolaylıklardan biri de mestler üzerine mesh uygulamasıdır. Gerek yolculuk gerekse ikamet hallerinde mestler üzerine mesh yapılması Hz. Peygamber'in sünnetiyle sabit olan bir ruhsat hükmüdür (Buhârî, "Şalât", 25; İbn Mâce, "Tahâret", 86; Nesâî, "Tahâret", 98). Şarkiyatçıların ifade ettiği gibi (İA, I, 25; EI² [İng.], VI, 709) bu hüküm, sadece kırsal arazideki askerlerin abdest almasını kolaylaştırmak amacıyla meşrû kılınmamış, Resûl-i Ekrem bunu yolculuk durumunun dışında da uygulamıştır. Mest deri vb. maddelerden yapılan, ayakları topuklarla birlikte örten, içine su geçirmeyen, yere konulduğunda dik durabilen bir pabuç çeşididir. Ayakları aynı şekilde örten çizme, potin, kendisiyle yol yürünebilecek dayanıklılıkta çorap, boğazlı terlik vb. de Hanefî fakihlerine göre mest hükmündedir. Mest üzerine mesh Şîa ve Hâricîler tarafından kabul edilmemiştir. Şîa ile Ehl-i sünnet ara-

sındaki bu görüş farklılığı zamanla önem kazanmış, Ehl-i sünnet âlimlerince, mest üzerine mesh uygulamasının kabul edilmesi imanın kuvvetli unsurlarından biri olarak görülmüş, bunu câiz kabul etmeyenler Ehl-i bid'at olarak nitelendirilmiştir.

Üzerine mesh yapılabilecek mest ayağın abdestte yıkanması gereken kısımlarını tamamen kaplamalı, dayanıklı ve sağlam bir maddeden yapılmış olmalıdır. Ayrıca mestin içine su almaması ve topuktan aşağı kısmında, altında veya üstünde ayak parmaklarından üçünün girebileceği şekilde bir delik veya yırtık bulunmaması gerekir. Mestin abdestli iken giyilmesi gerekir. Mest üzerine mesh yapabilmek için yolcu olmayanlar için bir gün bir gece (yirmi dört saat), yolcular için üç gün üç gecedir (yetmiş iki saat). Bu süre, mestin abdestli olarak giyilmesinden sonra abdesti bozan ilk durumdan itibaren başlar. Mâlikî fakihleri ise ayaktan çıkarılmayıp guslü gerektiren bir durum meydana gelmedikçe mest üzerine devamlı şekilde mesh yapılabileceğini söyler.

Fıkıh âlimleri arasında mest üzerine mesh miktarı konusunda da farklı görüşler vardır. Hanefîler'e göre abdest alırken mestin üzerinde elin üç parmağı ölçüsündeki bir kısmın elin ıslaklığıyla bir defa meshedilmesi yeterlidir. Mâlikîler'e göre mestlerin üst kısmının tamamen meshedilmesi gerekir. Hanbelî fakihlerine göre mestlerin üstünün yarısından fazlasına, Şâfiîler'e göre ise mestlerin üst kısmından bir parmak kadar yere meshetmek yeterlidir. Sünnete uygun şekilde mest üzerine mesh şöyle yapılır: Mesh yapmaya ıslak ellerle ayakların parmak uçlarından başlanır ve el parmakları açık vaziyette geriye doğru çekilir. Zaruri bir durum söz konusu olmadıkça sağ ayak sağ elle, sol ayak sol elle meshedilir.

Abdesti bozan haller mest üzerine meshi de bozar. Ayrıca üzerine mesh yapılmış olan mestin ayaktan çıkması veya çıkarılması, mesh süresinin sona ermesi ve gusûl abdesti gerektiren durumlarda da mesh bozulur. Mesh süresi başlamadan abdestli iken çıkarılan mest ise abdesti etkilemez. Ayaklarını yıkamak suretiyle abdestli olan kimsenin bu abdesti devam ettiği müddetçe mestleri çıkarıp giymesiyle abdesti bozulmaz. Mestleri üzerine meshetmek suretiyle abdestli durumda olup mestlerini çıkaran kimse sadece ayaklarını yıkayarak abdestini tamamlar.

Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in çorap üzerine mesh yaptığı da ifade edilmektedir (Ebû Dâvûd, "Tahâret", 62; Tirmizî, "Tahâret", 74, 75). Fıkıh âlimleri, üstüne deri kaplanmış veya altlarına taban geçirilmiş çorapların üzerine mesh yapılabileceği konusunda görüş birliğiindedir. Mâlikî ve Şâfiî fakihleriyle Ebû Hanîfe bu nitelikte olmayan çoraplar üzerine mesh yapmanın câiz olmadığını söyler. Ancak Ebû Hanîfe'nin, vefatından kısa bir süre önce görüşünü değiştirerek hastalığı sırasında kalın çoraplarının üzerine meshettiği nakledilmektedir. İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf'a göre kalın olmaları ve teni göstermeyecek nitelikte bulunmaları halinde çoraplar üzerine mesh yapılabilir. Hanbelîler de sık dokunmuş ve uzun süre yürünebilecek durumda olmaları şartıyla çorap üzerine meshi câiz görürler.

Üzerinde sargı bulunan bir organın abdest alırken su ile yıkanması sağlık açısından zararlı ise bu sargının üzerine mesh edilmesi bir ruhsat hükmüdür. Sargı üzerine meshin zarar vermesi söz konusu ise bu da terkedilebilir. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre sargının abdestli iken sarılmış olması gerekir. Hanefîler'le Mâlikîler'e göre ise sargının abdestli iken yapılmış olması şart olmadığı gibi sargı üzerine mesh ile ilgili herhangi bir süre kaydı da söz konusu değildir, mazeret devam ettiği müddetçe mesh yapılabilir. Sıkıntı ve zorluğun ortadan kaldırılması açısından bu görüş tercihe daha uygundur. Hanefîler'e göre sargının büyük bölümüne meshetmek yeterli iken diğer mezheplere göre tamamının meshedilmesi gerekir. Yaranın iyileşip sargının çıkarılması halinde sargı üzerine yapılan mesh bozulmuş olur. Bir sargıya meshettikten sonra sargı değiştirilirse yeniden meshetmek gerekli değildir. Gusûl ya da abdest yerine geçmek üzere teyemmüm yapılması durumunda yüzün ve kolların toprakla mesh edilmesi icap eder (bk. TEYEMMÜM).

Mest üzerine mesh ile ilgili olarak daha çok risâle tarzında kaleme alınmış eserlerden bazıları şunlardır: İbn Hacer el-Askalânî, *Hadîsü'l-mesh 'ale'l-huffeyn* (el-Mektebetü'l-Ezheriyye, Mecmua, nr. 109); Kemalpaşazâde, *Risâle fi tahki-ki'l-mesh 'ale'l-huffeyn* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1991); Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi, *Risâle fi'l-mesh ale'l-huffeyn* (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 960); Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi, *Risâle fi cevâzi'l-mesh 'ale'l-huffeyn* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr.

3710/10-11; Âşir Efendi, nr. 459/31; Kasî-decizâde Süleyman Sırrı, nr. 710/13-14; bu eser, Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi'nin mest üzerine mesh konusunda ulemânın bilinen görüşlerine aykırı olarak verdiği fetvaya karşı Kanûnî Sultan Süleyman'ın isteği üzerine kaleme alınmıştır); Ebüssuûd Efendi, *Hasmü'l-hilâf fi'l-mesh 'ale'l-hifâf* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 876/1; Şehid Ali Paşa, nr. 2795); Sahafîlar Şeyhizâde Esad Efendi, *Mesh-i Ricl ve Mesh-i Huf* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3625).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "msh" md.; *Lisânü'l-Arab*, "msh" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "msh" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "msh" md.; Buhârî, "Vuđû", 48, "Şalât", 25; Müslim, "Tahâret", 81-84; İbn Mâce, "Tahâret", 86; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 57, 62; Tirmizî, "Tahâret", 74, 75; Nesâî, "Tahâret", 98; Şâfiî, *el-Üm*, I, 22-23, 27-31; Sahnûn, *el-Müdevvene*, I, 16, 39-42; Kerâcîkî, *el-Kavülü'l-mübîn 'an vücûbi meshi'r-ricleyn* (nşr. Ali Mûsâ el-Kâ'bi), Kum 1417/1996; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, I, 28-30; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 17-21; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, Kahire 1992, I, 175-184, 359-385; Şevkânî, *Neylül-eutâr*, I, 183-197, 209-220; Vehbe ez-Zühaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi* (trc. Ahmet Efe v.dğr.), İstanbul 1994, I, 172-174, 232-262; Ali Bardakoğlu, "Mesh", *İlmihal*, İstanbul 1999, I, 202-203; M. Hayri Kırbaoğlu - H. Musa Bağcı, *Namazların Birleştirilmesi - Çorap ve Başörtüsüne Mesh Problemi*, Ankara 2002, s. 139-181; J. Schacht, "Abdest", *İA*, I, 25-26; Ch. Pellat, "al-Mash 'alâ'l-kuhfayn", *EI*² (İng.), VI, 709-710; "Mesh", *Mu.F.*, XXXVII, 254-271.

MEHMET ERDOĞAN

MESH

(المسح)

Allah'ın bazı insanların şeklini veya ahlâkını çirkin hale dönüştürmesini ifade eden bir Kur'an terimi.

Sözlükte "bir şeyin şeklini çirkinleştirmek, bir yiyeceğin tadını bozmak" gibi anlamlara gelen **mesh** kelimesi (*Lisânü'l-Arab*, "msh" md.) Kur'an'da yalnız bir yerde fiil sığasıyla geçer (Yâsîn 36/67). Kelimeyi müfessirler "inanmayanları oldukları yerde hareketsiz oturtmak, helâk etmek" (Taberî, XXIII, 18; Fahreddin er-Râzî, XXVI, 103), "yaratılışlarını değiştirmek, taş aya hayvana dönüştürmek" (İbn Kesîr, III, 575; Şevkânî, IV, 378) şeklinde açıklamışlardır. Bu âlimler Kur'an'da, İsrâiloğulları'ndan cumartesi günü avlanma yasağını çiğneyen bir grubun maymuna (el-Bakara 2/65-66; el-A'râf 7/163-166) ve domuza (el-Mâide 5/60) dö-

nüştürüldüğünü bildiren âyetleri de mesh terimi kapsamında değerlendirmiştir (Taberî, I, 260-264; Fahreddin er-Râzî, I, 110-112; Şevkânî, I, 96). Âyetlerde sözü edilen maymuna ve domuza dönüştürme olayı, Medyen ile Eyle arasında deniz kıyısında bulunan ve halkı balıkçılıkla geçinen bir yerleşim bölgesinde avlanma yasağına uymayanların başına gelmiştir (Taberî, IX, 61-62).

Erken dönem müfessirleri meshe yalnız "taş aya hayvana çevirme" anlamı veririrken Râgib el-İsfahânî kelimeyi "insanın yaratılış ve ahlâkını çirkinleştirmek ve onu bir şekilden diğerine dönüştürmek" olarak tanımlamıştır. İsfahânî'ye göre kişinin köpek gibi hırslı, domuz gibi obur ve öküz gibi anlayışsız olması ahlâkî türden bir dönüştürme sonucu olup Kur'an'daki, "Allah onların bir kısmını maymuna, bir kısmını da domuza çevirdi" meâlindeki âyet (el-Mâide 5/60) bedenî dönüştürme, "Eğer dilesek oldukları yerde onların şekillerini değiştirirdik" âyeti de (Yâsîn 36/67) hem bedenî hem ahlâkî dönüştürme ifade eder.

Müslüman âlimlerin çoğu hayvana dönüştürme işinin fizikî olarak gerçekleştirildiği görüşünde olup âyetlerin zâhirî mânasını dikkate almış, bu açık anlamlı nasların mecazi mânaya hamledilemeyeceğini ileri sürmüştür. Dönüştürme niteliğini yorumlayanlar ise olayı aklileştirme, bir bakıma evrenselleştirmeyi amaçlamışlar, günahkâr insanların mânevî olarak insanlıklarını kaybetmiş olabilecekleri, dolayısıyla kendilerini her an sorgulamaları gerektiği mesajını vermek istemişlerdir. Nitekim tâbiin müfessiri Mücâhid b. Cebr'in bu dönüştürme bir temsil ve teşbih olduğunu ileri sürdüğü rivayet edilmiştir. Ona göre maymun ve domuza çevrilme "bu hayvanların karakterine bürünme" anlamındadır; dönüştürme uğrayan onların bedenleri değil ruhları ve kalpleridir (Taberî, I, 263; Beyzâvî, I, 27). Fahreddin er-Râzî, Mücâhid'in bu görüşünü, "Nassın zâhirine aykırıdır, fakat tamamen uzak bir görüş değildir" şeklinde değerlendirmiştir (*Mefâtihu'l-gayb*, II, 385). Dönüştürme mânevî olarak gerçekleştiğini kabul eden Reşîd Rızâ, bu kimselerin insan sûretinde kalmalarına rağmen maymun sûretine ve ahlâkına büründüklerini belirtmektedir. Aksi halde söz konusu olan İsrâiloğulları'nın nesilleri devam edemezdi. Zira bu cezanın sonradan gelenlere öğüt olabilmesini, onları terbiye edebilmesi için devamlı olması gerekir. Bu

ise dönüştürme mânevî olması ile mümkündür.

Hadislerde de mesh kelimesinin türevleri "Allah'ın bazı varlıkların durumunu daha kötü hale çevirmesi, onları bazı hayvanlara dönüştürmesi" anlamlarında kullanılmış (İbnü'l-Esîr, IV, 328; Wensinck, "msh" md.), Kur'an'da İsrâiloğulları'ndan bir kısmının maymuna ve domuza çevrildiğinden bahsedildiği halde hadislerde onların fare, keler, kertenkele ve daha başka canlılara dönüştürüldüğünden söz edilmiştir (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 15; Müslim, "Şayd", 48, 50; "Zühd", 62). Nitekim Hz. Peygamber, kertenkele yiyen birini gördüğünde Allah'ın İsrâiloğulları'ndan bir nesle lânet ettiğini ve onları yüzünde debelenen hayvan kılığına soktuğunu, bu kertenkelenin de onlardan olabileceğini, bu sebeple onu yemeyeceğini, fakat yemeyi yasaklamayacağını söylemiş (Müslim, "Şayd", 51), ayrıca, "Allah hayvana dönüşen bir ümmet için soy sop bırakmamıştır" (*Müsne'd*, I, 390) demiş, maymun ve domuzların Allah'ın mesh ettiği insanlardan olup olmadığı sorulduğunda, "Allah Teâlâ bir kavmi helâk etti mi ona nesil vermez. Maymun ve domuzlar daha önce de vardı" şeklinde cevap vermiştir (Müslim, "Kâder", 33). İsrâiloğulları için söz konusu olan meshin dışında Resûl-i Ekrem'in kendi ümmetinden günah işleyenlerin bir kısmını Allah'ın geceleyin dağı üzerlerine indirmek suretiyle helâk edeceğini, bir kısmını da kıyamete kadar maymun ve domuza dönüştüreceğini ifade ettiği rivayet edilmiştir (Buhârî, "Eşribe", 6; hadisin sıhhati ve yorumu için bk. İbn Hacer el-Askalânî, XI, 175-181). Mesh kelimesi hadis şârihleri tarafından mecazi mânaya da hamledilerek Kur'an'ın kalplerden silinmesi, insandan güven ve huşu duygusunun alınması şeklinde yorumlanmıştır (Aynî, XXI, 176).

Elmalılı Muhammed Hamdi, bedenî dönüştürme mânevî ve ahlâkî dönüştürme daha önemli olmadığını söyleyerek insanlık değerlerinin kaybolduğu bir beden mesh şeklini almasının tabii görülebileceğini belirtmiş, hayvanların içinden maymunun seçilmesinin önemi üzerinde durarak insanla maymun arasındaki gerçek farkın akıl, mantık ve ahlâka aranması gerektiğini söylemiş, maymunun bütün hünerinin taklitten ibaret bulunduğunu, mânevî dönüşme tâbi olan insanların da kör bir taklitten öte bir şey yapamaz hale geleceğini ifade etmiştir. Kur'an'da insanî değerlerini kaybetmiş kimselerin hayvanlara benzetildiği